

CHET TILLARINI O'QITISH VA O'RGANISHDA NEYROLINGVISTIK METODLAR.

Tolibboyeva Sabina Sherzod qizi

O'zbekiston davlat Jahon tillari universiteti 2-kurs talabasi

Sotiboldiyeva Mahzuna Qahramon qizi

Ilmiy rahbar

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7638133>

Anotatsiya: Mazkur maqolada neyrolingvistikaning o'ziga xos jihatlari e'tibor qaratar ekanmiz, uning chet tilini nafaqat o'rganishdagi balki o'rgatishdagi muhim ahamiyati haqida tanishib chiqishingiz va o'rganishingiz mumkin.

Kalit so'zlar: neyrolingvistika, Paradis, kommunikativ yondashuv, til kompetensiyasi, protsessual xotira, savodxonlik, strategiya, dars.

Neyrolingvistika neyron va lingvistika so'zlarining o'zaro birikuvidan, qo'shilishidan hosil bo'lib, inson miyasidagi nerv hujayralarining- neyronlarning tilni- so'zlarni hosil qilishdagi vazifasini o'rganadi. Neyron nerv (asab) sistemasining asosiy qismi, tarkibiy elementi sifatida tilni-til va nutq birliklarini yaratishda faol xizmat qiladi, yetakchi hisoblanadi. Shunga ko'ra neyrolingvistika inson nerv sistemasi bilan aloqa quroli-til orasidagi uzviy, doimiy, zaruriy munosabatni yoritadi.

Tilshunoslik tibbiyotning nevrologiya bo'limi bilan ham uzviy aloqada. So'nggi davrlarda psixologiya, psixologiya, nevrologiya nevrologiya va tilshunoslik fanlarining oralig'ida neyrolingvistika nomi bilan yuritiluvchi yangi fan tarmog'i vujudga keldi.

Neyrolingvistik usul bu og'zaki va yozma ravishda muloqot qilish qobiliyatiga asoslangan ikkinchi yoki chet tilini o'qitish/o'rganishda qo'llaniladigan pedagogik yondashuvdir. U dastlab fransuz tilini o'rgatish uchun mo'ljallangan edi, ammo hozirda bu metodga asoslangan ko'plab xorijiy tillarni o'qitish dasturlari mavjud.

Neyrolingvistik usul Kanadada Klod Jermen (Monrealdagi Kvebek universiteti) va Joan Netten (Nyufaundlend Memorial universiteti) tomonidan ta'limda neyrolingvistikaning o'sib borayotgan roli kontekstida ishlab chiqilgan. U birinchi navbatda Mishel Paradis (1994, 2004, 2009) (MakGill universiteti va Kognitiv fanlar markazi, Monrealdagi Kvebek universiteti, Nik Ellis) tadqiqotiga asoslangan.

Neyrolingvistik usulning vazifasi talabalarni samarali muloqotning ikkita komponentidan foydalanishga o'rgatishdir: yashirin til kompetensiyasi - ikkinchi yoki chet tilini og'zaki ravishda o'z-o'zidan ishlatish qobiliyati va aniq bilim - til qanday ishlashini tushunish, grammatika qoidalari va lug'atni bilish.

Bu jihat Paradis (1994, 2004) va Nik Ellis (2011) tomonidan olib borilgan tadqiqotlarga asoslangan.

Paradisning tadqiqotlari aniq bilim, ya'ni qoidalarni o'rganish orqali qo'lga kiritilgan ikkinchi yoki chet tilini ongli bilish va faqat ongsiz ravishda, tildan foydalanish orqali ega bo'lishi mumkin bo'lgan yashirin til kompetensiyasi o'rtasida aniq chegara ajratadi.

Neyrolingvistik usulda yashirin til kompetensiyasi ichki grammatika deb ataladi; tez-tez ishlatish va bir xil yo'nalishlar yoki naqshlar orqali miyada shakllangan neyron aloqalar tarmog'idir; shunday qilib, bu qoidalar emas, balki keng tarqalgan ishlatiladigan til tuzilmalaridir (Paradis, 2004, Ellis, 2011).

Aniq bilim neyrolingvistik usulda tashqi grammatika deb ataladi. Paradisning tadqiqotlari bo'yicha, aniq bilim (tashqi grammatika) deklarativ xotira bilan bog'liq, ko'nikma bo'lgan yashirin kompetentsiya (ichki grammatika) esa prosessual xotira tomonidan quvvatlanadi (Germain va Netten, 2013a). Paradisning tadqiqotiga ko'ra, bu ikki komponent o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri bog'liqlik yo'q.

Sinfda tashqi grammatika nisbatan samarali o'rgatilgan bo'lsa-da, ichki grammatika haqida ham shunday deyish mumkin emas. Shuning uchun ham ikkinchi yoki chet tilini o'qitishning an'anaviy dasturlari, eng keng tarqalgan usul va yondashuvlarga asoslangan holda, ko'pchilik o'quvchilarning o'z-o'zidan muloqot ko'nikmalarini egallashiga erisha olmaydi.

Bu hatto kommunikativ yondashuvdan foydalanadigan dasturlarga ham taalluqlidir, chunki mualliflarning nazariy da'volariga qaramay, ular aniq bilimlardan (grammatik qoidalar yoki ko'p hollarda yozma tilga asoslangan bilimlar) boshlanadi. Nutq tili Germain va Netten (Netten and Germain, 2012) tomonidan ishlab chiqilgan beshta asosiy tamoyilga asoslanadi, bu esa talabalar uchun birinchi navbatda og'zaki o'z-o'zidan muloqotni rivojlantirish uchun sinfda zarur shart-sharoitlarni yaratishdir. Bunda o'rganilayotgan mavzu til va shundan keyingina o'qish va yozish uchun tilning aniq bilimlaridan foydalaniladi (Germain va Netten, 2013b, Germain, 2017)

Talabaning protsessual xotirasida naqshlar yoki neyron aloqalarni yaratish uchun cheklangan miqdordagi lingvistik tuzilmalar qayta qo'llaniladigan sinfda har bir o'quv birligi ("dars") o'zaro bog'liq bo'lgan uch yoki to'rtta kommunikativ funktsiyani kiritadi. Ularning har biri turli vaziyatlarda alohida taqdim etiladi va foydalaniladi, bu talabalar o'rtasida qisqa suhbatlar o'tkazish imkonini beradi. Shunday qilib, og'zaki nutq so'zlashuv kontekstida o'rganiladi.

Ko'nikmalarni boshqa vaziyatlarga samarali o'tkazish uchun kontekstning ahamiyati Segalovitzning kognitiv nevrologiya sohasidagi so'nggi tadqiqotlari, xususan, uning TPA (Transfer mos processing) kontsepsiyasi (Segalowitz, 2010) bilan tasdiqlangan.

Ikkinchi yoki chet tilini o'rgatishda savodxonlikka erishish.

Savodxonlik odatda atrof-muhitni sharhlash va tushunish uchun tildan foydalanish qobiliyati sifatida tushuniladi. Savodxonlikka e'tibor qaratish o'qituvchiga til o'rganishni bilim emas, balki ko'nikmalarni rivojlantirish sifatida qarash imkonini beradi. Bu, shuningdek, og'zaki tilni rivojlantirishga ustuvor ahamiyat berish kerakligini anglatadi, bunga o'qish va yozishni o'rganishdan oldin og'zaki muloqotni rivojlantirishni talab qiladigan so'nggi neyrodidaktik tadqiqotlar (Huc va Smith, 2008) dalolat beradi. Sinf o'qishlarida qo'llaniladigan matnlar, yozma ish uchun sujetlar kabi, xuddi shu mavzuga asoslanadi va dastlab og'zaki tarzda ishlab chiqilgan tuzilmalardan foydalanishni o'z ichiga oladi. O'qish va yozish to'g'ridan-to'g'ri maqsad tilida, tarjimadan foydalanmasdan o'rgatiladi. Amaldagi strategiyalar o'quvchilarga ona tilini o'rgatishda savodxonlikni rivojlantirish uchun qo'llaniladigan strategiyalarga o'xshash, ammo ularni o'zgartirish kerak.

Masalan, o'qish va yozishdan oldin og'zaki tayyorgarlikka ko'proq e'tibor qaratish mumkin, bu ikkinchi yoki xorijiy tilda savodxonlikni rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. (Germain et Netten, 2005, 2012[ii], 2013b, Germain, 2017). Savodxonlikka asoslangan yondashuv o'quvchilar o'qituvchi yordamida matndagi grammatik tuzilmalarni aniqlab, ularni yozma ravishda qo'llaganlaridan keyin tashqi grammatikadan foydalanishga ham imkon beradi.

Foydalanilgan adbiyotlar:

1. Paradis M. - Ikki tillilikning neyrolingvistik nazariyasi. - Til
2. Primov A., Qodirova X. Tilshunoslikni dolzard muammolari. - T.: Adabiyot uchqunlari, 2013.
3. Axrorova, R.U. (2020). Lingvistik tadqiqotlarda yosh nominatsiyalari. Namangan davlat universitetining ilmiy axborotnomasi, 2(4), 316-321.
4. Axrorova R.U. Fransuz va o'zbek tillarida "yoshlik"ni ifodalovchi frazeologik birliklarning semantik tahlili. Nazariy va amaliy fanlar, - 2021. No 7. - B. 122-126.
5. Axrorova R.U. Fransuz va o'zbek tillarida dunyoning lingvistik tasviri va "yosh" tushunchasining gender jihatini. Nazariy va amaliy fanlar, - 2021. No 101. - B. 585-589.

6. Axrorova R.U. Fransuz va o'zbek tillarida "yosh" tushunchasining gender jihati. ISSNda ilg'or tadqiqotlar xalqaro jurnali: 2278-6236 Menejment va ijtimoiy fanlar, 2022. №1. - 31-39-betlar.

